

Leren in het platte vlak: taalonderwijs van punten langs lijnen naar ruimte

NDN-lenteconferentie 2010:
Kwaliteitszorg voor taal door leerlijnen,
Antwerpen, 7 mei 2010

Kees de Glopper
Expertisecentrum taal, onderwijs en communicatie,
Rijksuniversiteit Groningen

Leren in het platte vlak...

- › Doel inleiding:
 - overzicht bieden over achtergrond, inhoud en verdere ontwikkeling van de referentieniveaus taal
 - kritische kanttekeningen plaatsen, binnen en buiten het gegeven kader
- › Opzet inleiding:
 - achtergrond
 - overzicht systematiek referentieniveaus en voorbeelden
 - actuele ontwikkelingen: werk aan de weg
 - kritiek op de uitwerkingen
 - probleemdeugdelijkheid en neveneffecten

Achtergrond referentieniveaus taal-I

- › Zorgen om het niveau van het taalonderwijs:
 - taalbeheersing Pabo-studenten en breder: tegenvallende opbrengsten po en vo
 - vermeende daling van taalprestaties in po en vo
- › Instelling adviesgroep door MOCW met opdracht:
 - adviseren over basiskennis en –vaardigheden taal
 - specificeren wat van belang is voor alle leerlingen
 - aangeven consequenties voor lerarenopleidingen
- › Rapportage:
 - *Over de drempels met taal en rekenen*, SLO, januari 2008

Achtergrond referentieniveaus taal-II

- › Doelen referentieniveaus:
 - bijdragen aan samenhangend curriculum binnen en tussen onderwijssectoren
 - verbeteren van taalprestaties van leerlingen
- › Inhoud advies:
 - formuleringen van doorlopende leerlijnen ten behoeve van naadloze aansluiting tussen sectoren
 - beschrijvingen van kennis- en vaardigheidsniveaus om leerlingen te kunnen bepalen, volgen en stimuleren
- › Voorbeeld:
 - Raamwerk Nederlands (v)mbo

Systematiek referentieniveaus taal-I

- › Basiskennis en basisvaardigheden van po tot instroom ho:
 - k&v die noodzakelijk zijn voor een kansrijke en aansluitende leerloopbaan
 - k& v die een goed maatschappelijk functioneren bevorderen

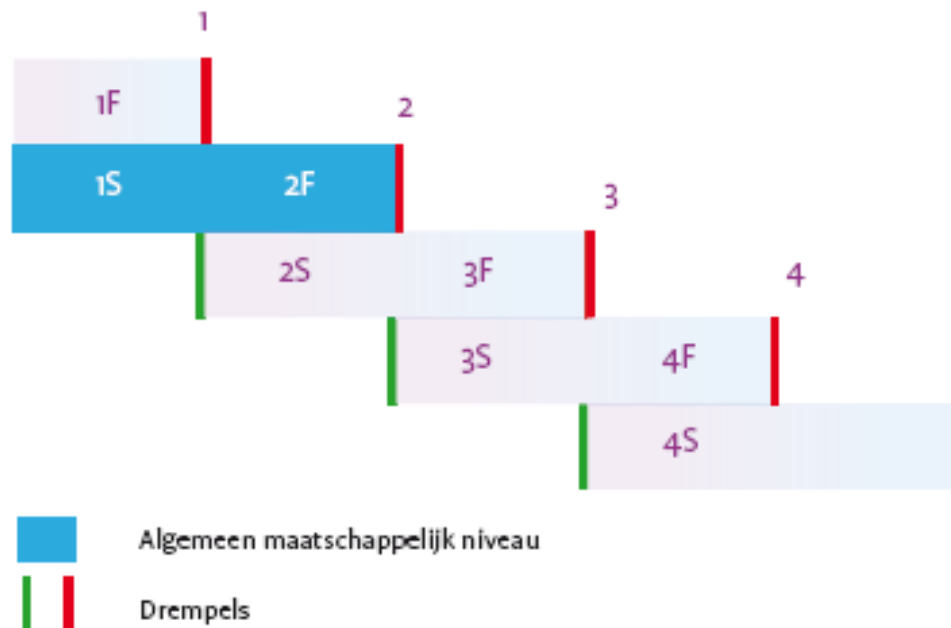
- › NB: specifieke k&v voor beroepsopleidingen zijn niet in het referentiekader opgenomen

Systematiek referentieniveaus taal-II

Referentiekader

- 1F Fundamentele kwaliteit niveau 1
- 1S Streefkwaliteit niveau 1
- 2F Fundamentele kwaliteit niveau 2,
tevens algemeen maatschappelijk
gewenst niveau
- 2S Streefkwaliteit niveau 2
- 3F Fundamentele kwaliteit niveau 3
- 3S Streefkwaliteit niveau 3
- 4F Fundamentele kwaliteit niveau 4
- 4S Streefkwaliteit niveau 4

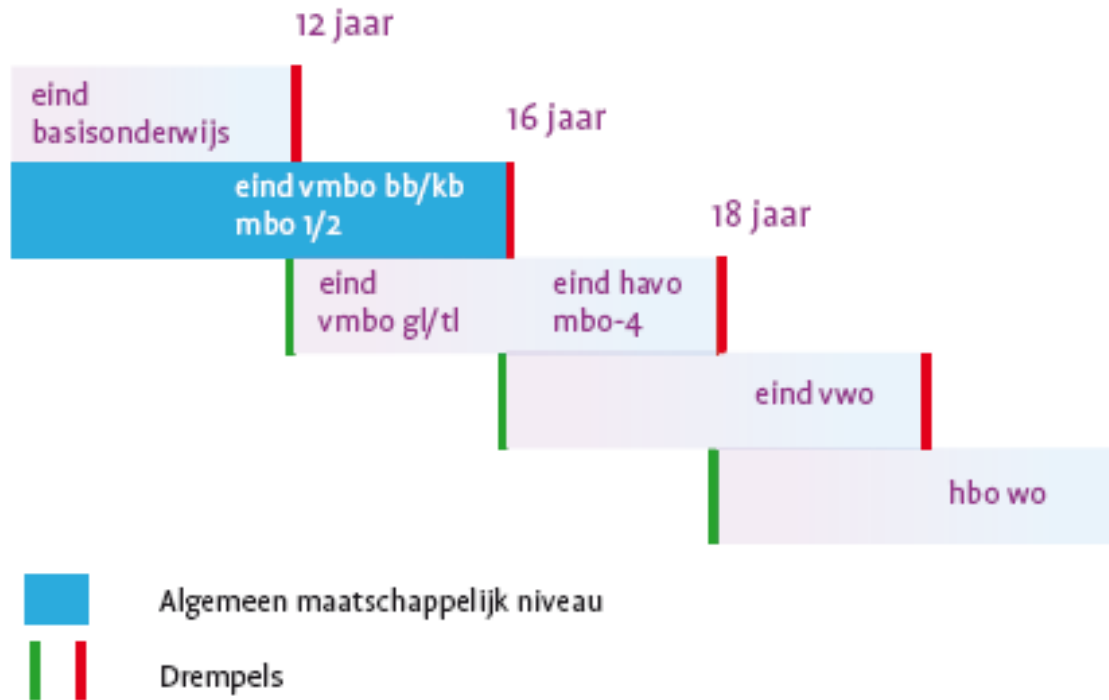
Systematiek referentieniveaus taal-III

- › Fundamentele kwaliteiten horen door alle leerlingen gerealiseerd te worden
- › Streefkwaliteiten zijn bedoeld voor leerlingen die meer aan kunnen
- › Streefkwaliteiten vallen samen met de fundamentele kwaliteiten van het eerstvolgende niveau
- › Niveaubeschrijvingen zijn funderend en cumulatief
- › Fundamentele kwaliteiten zijn afgestemd op het huidige peil van k&v: het niveau dat 75% van de leerlingen nu waarschijnlijk beheerst
- › 2F noodzakelijke voor goed maatschappelijk functioneren

Systematiek referentieniveaus taal-IV

Referentiekader

Systematiek referentieniveaus taal-V

Niveau	Fundamentele kwaliteit	Drempel
1F	Eind primair onderwijs:	Van po naar vo
2F	Eind vmba ^{3,4}	Van vo fase 1 naar vo fase 2/van vmba naar mbo ⁵
3F	Eind mbo-4 en havo:	Van vo en mbo naar ho
4F	Eind vwo	Van vo naar vwo

Systematiek referentieniveaus taal-VI

- › Niveaubeschrijvingen voor:
 - mondelinge taalvaardigheid (gespreksvaardigheid, luistervaardigheid, spreekvaardigheid)
 - leesvaardigheid (lezen zakelijke teksten en lezen fictionele/literaire teksten)
 - schrijfvaardigheid (creatieve en zakelijke teksten)
 - taalverzorging en taalbeschouwing

Systematiek referentieniveaus taal-VII

- › Niveaubeschrijvingen gebaseerd op empirische literatuur over niveaus van k&v en op theoretische noties (Moffett, 1968; Van Peer & Tielemans, 1984):
 - formaliteit communicatieve situatie
 - beschikbaarheid voorkennis
 - moeilijkheidsgraad onderwerp
 - betrokkenheid leerling
 - zelfstandigheid leerling
 - tekstlengte
 - mate van reflectie op taakuitvoering

Voorbeelden referentieniveaus

- › Ter illustratie twee voorbeelden van de referentieniveaus:
 - Leesvaardigheid zakelijke teksten:
 - algemene omschrijving
 - taken
 - teksten
 - kenmerken van de taakuitvoering
 - Begrippenlijst

2. Lezen

2.1 Zakelijke teksten

Algemene omschrijving Lezen zakelijke teksten	Niveau 1F	Niveau 2F
	Kan eenvoudige teksten lezen over alledaagse onderwerpen en over onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld.	Kan teksten lezen over alledaagse onderwerpen, onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling en over onderwerpen die verder van de leerling afstaan.
	Niveau 3F	Niveau 4F
	Kan een grote variatie aan teksten over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard zelfstandig lezen. Leest met begrip voor geheel en details.	Kan een grote variatie aan teksten lezen over tal van onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard en kan die in detail begrijpen.

Teksten

Tekstkenmerken

De teksten zijn eenvoudig van structuur; de informatie is herkenbaar geordend.
De teksten hebben een lage informatiedichtheid; belangrijke informatie is gemarkeerd of wordt herhaald. Er wordt niet te veel (nieuwe) informatie gelijktijdig geïntroduceerd.
De teksten bestaan voornamelijk uit frequent gebruikte (of voor de leerlingen alledaagse) woorden.

De teksten hebben een heldere structuur. Verbanden in de tekst worden duidelijk aangegeven.
De teksten hebben overwegend een lage informatiedichtheid en zijn niet te lang.

De teksten zijn relatief complex, maar hebben een duidelijke opbouw die tot uiting kan komen in het gebruik van kopjes. De informatiedichtheid kan hoog zijn.

De teksten zijn complex, en de structuur is niet altijd even duidelijk.

Taken

1. Lezen van informatieve teksten

Kan eenvoudige *informatieve* teksten lezen, zoals zaakvakteksten, naslagwerken, (eenvoudige) internetteksten, eenvoudige schematische overzichten.

Kan *informatieve* teksten, waaronder schoolboek en studieteksten (voor taal en zaakvakken), standaardformulieren, populaire tijdschriften, teksten van internet, notities en schematische informatie (waarin verschillende dimensies gecombineerd worden), en het alledaagse nieuws in de krant.

Kan *informatieve* teksten lezen, zoals voorlichtingsmateriaal, brochures van instanties (met meer formeel taalgebruik), teksten uit (gebruikte) methodes, maar ook krantenberichten, zakelijke correspondentie, ingewikkelde schema's en rapporten over het eigen werkterrein.

Kan *informatieve* teksten met een hoge informatiedichtheid lezen, zoals lange en ingewikkelde rapporten, en gecondenseerde artikelen.

Kenmerken van de taakuitvoering

Techniek en woordenschat	Kan teksten zodanig vloeiend lezen dat woordherkenning tekstbegrip niet in de weg staat. Kent de meest alledaagse (frequente) woorden, of kan de betekenis van een enkel onbekend woord uit de context afleiden.	Op dit niveau is de woordenschat geen onderscheidend kenmerk van leerlingen meer. De woordenschat van de leerling is voldoende, om teksten te lezen, en wanneer nodig kan de betekenis van onbekende woorden kan uit de vorm, de samenstelling of de context afgeleid worden.
--------------------------	--	---

4. Begrippenlijst en Taalverzorging

4.1. Begrippenlijst

Om te spreken over taal en taalverschijnselen is een beperkt aantal begrippen noodzakelijk. De meeste daarvan zijn aan het einde van het basisonderwijs wel aan de orde geweest (1F). Kennis van deze begrippen bevordert het gesprek binnen en buiten het taalonderwijs over taal en taalverschijnselen: het gaat erom dat docenten (en leerlingen) bepaalde verschijnselen kunnen benoemen in contextrijke taalsituaties. Dat wil zeggen dat docenten deze termen moeten kunnen gebruiken in hun onderwijs in de vaardigheidsdomeinen.

Tabel 1: Niveaubeschrijvingen Begrippen Taal

	1F	2F
Leestekens	Dubbele punt, punt, komma, puntkomma, uitroepteken, vraagteken, aanhalingstekens.	trema, accent
Woordsoorten	Zelfstandig naamwoord, werkwoord (klankvast, klankveranderend (zwak, sterk)), bijvoeglijk naamwoord.	
Grammaticale kennis	Onderwerp, lijdend voorwerp, hoofdzin, bijzin, gezegde, persoonsvorm.	Lijdende en bedrijvende vorm, vragende vorm.
Tekstkennis	Standpunt, argument, feit, mening, tekstsoort en gesprekvormen, paragraaf.	Aanduidingen voor tekstsoorten en genres (ook: aanduidingen voor gespreksvormen), hoofdgedachte (van tekst), tekstthema Metatalige vormen: Woorden, zinnen, en tekstfragmenten die informatie geven over de rest van de tekst (zoals signaalwoorden, prospectieve en retrospectieve tekstelementen in inleiding, samenvattende zin aan slot).

Stilistiek en semantiek	Betekenis, symbool, synoniem, context, letterlijk, figuurlijk, uitdrukking, spreekwoord, gezegde, moedertaal, tweede taal, vreemde taal, standaardtaal, dialect, meertalig, formeel en informeel taalgebruik, leenwoord.	homoniem, homofoon, vakjargon, stilistische adequaatheid (publiekgericht), presentatiekenmerken (van mondelinge en schriftelijke tekst).
Morfologie	Woordvorm, woorddeel, samengesteld, voorvoegsel, achtervoegsel, lettergreep. Getal (meervoud/enkelvoud), tijd (tegenwoordig, verleden, voltooid, onvoltooid). Verkleinwoord, verschijningsvormen werkwoord (stam, infinitief, bijvoeglijk naamwoord).	
Opmaak	Bladzijde, woord, zin, hoofdletter, uitspraak, titel, hoofdstuk, regel, lettertype, alinea, kopje.	
Klanken	Articulatie, klemtoon, intonatie, spreekpauze.	

Actuele ontwikkelingen-I

- › Oorspronkelijk publicatie rapport: januari 2008
- › Veldraadplegingen najaar 2008
- › Opdracht tot nadere beschouwing februari 2009
- › Herziene publicatie:
- › Een nadere beschouwing. Over de drempels met taal en rekenen. SLO, juni 2009

Actuele ontwikkelingen-II

- › Nadere beschouwing naar aanleiding van zorgen over:
 - haalbaarheid 1F voor instroom in vmbo-bb
 - haalbaarheid 2F einde vmbo
 - beheersing instroom mbo van 2F
 - haalbaarheid 3F voor mbo-4
 - beheersing 3F instroom hbo
 - ‘taalbeschouwing’ en ‘fictioneel lezen’ in vo en mbo

Actuele ontwikkelingen-III

- › Nadere beschouwing over:
 - spanning tussen ambitie en haalbaarheid (bedoeld voor 100% , nu gehaald door 75%, met extra inspanningen haalbaar voor 85%)
 - maatwerk voor zorgleerlingen (leerlingen met leermoeilijkheden, leerlingen met een eenzijdige ontwikkeling)
 - onderwijsontwikkeling in het mbo, (her)ontwerp curriculum taal

Actuele ontwikkelingen-IV

- › Nadere beschouwing over:
 - spanning tussen ambitie en haalbaarheid (bedoeld voor 100% , nu gehaald door 75%, met extra inspanningen haalbaar voor 85%)
 - maatwerk voor zorgleerlingen (leerlingen met leermoeilijkheden, leerlingen met een eenzijdige ontwikkeling)
 - onderwijsontwikkeling in het mbo, (her)ontwerp curriculum taal

Actuele ontwikkelingen-V

- › *Monitor taal en rekenen. Eerste meting: een indicatie van leerprestaties in termen van het referentiekader. Cito, 2009.*
- › *De koppeling van centrale examens Nederlands aan referentieniveaus. SLO, 2008.*
- › *Een tweede koppeling van centrale examens Nederlands aan referentieniveaus. SLO, 2009.*
- › *Talige startcompetenties hoger onderwijs. SLO, 2009.*
- › *Specificatie kennisbasis taal voor lerarenopleidingen, 2007-2009.*
- › *Activiteiten begeleidingsdiensten, Cito, SLO, onderzoeksinstellingen*

Kritiek op de uitwerkingen

- › Opname literaire teksten: overbodig vanuit oogpunt maatschappelijk functioneren? (Bonset, 2009)
- › Werkwoordspelling: onderschatting vaardigheidsniveau einde basisonderwijs? (Van de Gein, 2010)
- › Gebaseerd op bestaande curriculumdocumenten, geen nieuwe eindtermen. Maar toch basiskennis en basisvaardigheden gespecificeerd? Stipulatief-circulair of predictief valide?
- › Gebrekkige omschrijvingen referentieniveaus
- › Onderschatting en omissies bij begrippenlijst
- › Geen doorlopende leerlijnen, maar specificatie van *punten*...

Probleemdeugdelijkheid en neveneffecten

- › Lokale problemen, globale oplossingen?
- › Overmaat aan externe sturing van onvoldoende inhoudelijke kwaliteit
- › Alleen wat, niet het hoe: prestatieniveaus losgekoppeld van didactiek (maar kan dat...?)
- › Negatieve toonzetting over prestatieniveaus en trends in opbrengst taalonderwijs: Barbertje moet hangen...
- › Verder aanwakkeren van heersende toets- en verantwoordingscultuur
- › Productie van achterstanden: drempels slechten en ontwerpen

Tot besluit

- › Parlementaire behandeling door 2^e kamer net achter de rug
- › Rijdende trein, hoe verder, welke richting?
- › Nodig:
 - inhoudelijke verrijking, heroverweging systematiek referentieniveaus
 - van specificatie punten naar leerlijnen: didactische analyse en ontwerp rijke voorbeelden
 - geen keurslijf, maar ruimte voor taalonderwijs en taalbeleid

Documentatie beschikbaar voor deelnemers

- De koppeling van centrale examens Nederlands aan referentieniveaus SLO 2008
- Doorlopende leerlijnen taal gesprekken met tien experts SLO 2008
- Een nadere beschouwing SLO 2009
- Een recept voor taal SLO 2009
- Een tweede koppeling van centrale examens Nederlands aan referentieniveaus SLO 2009
- Handelingen Tweede Kamer h-tk-20092010-70-6004
- Handelingen Tweede Kamer h-tk-20092010-70-6034
- Handelingen Tweede Kamer h-tk-20092010-72-6141
- ICL Vakinhoudelijk masterniveau 2007
- Kennisbasis Nederlands Engels Duits Frans Spaans voor de lerarenopleiding voortgezet onderwijs 2009
- Kennisbasis Nederlandse taal voor de lerarenopleiding basisonderwijs 2009
- Monitor taal en rekenen Cito 2009
- Niveau A1 raamwerk lezen
- Niveau A1 raamwerk schrijven
- Over de drempels met rekenen SLO 2008
- Over de drempels met taal en rekenen SLO 2008
- Over de drempels met taal SLO 2008
- Raamwerk Nederlands MBO-raad 2007
- Referentiekader taal en rekenen
- Referentieniveaus in taal en rekenen SLO 2009
- Talige startcompetenties Hoger Onderwijs SLO 2009
- Tweede Kamer stemmingsuitslagen dinsdag 6 april 2010
- Vergelijking raamwerk Nederlands met andere raamwerken